

3. Кравченко Т. Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в сільській місцевості / Т. Кравченко // Держава і регіони. Серія : Державне управління. – 2013. – № 2. – С. 152–158.

4. Миронова Т. Л. Управління розвитком регіону : навч. посіб. / Т. Л. Миронова та ін. – К. : Центр. навч. літ-ри, 2006. – 328 с.

5. Проект Концепції реформування місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://minregion.gov.ua/ attachments/content-attachments/995/Концепція.pdf](http://minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/995/Концепція.pdf).

6. Рекомендації одинадцятого фінансово-економічного форуму “Енергоефективність бюджетних витрат – шлях до економічного процвітання” [Електронний ресурс] // Офіційний сайт інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/F&E%20Forums/11%20forum/Rocommendations.pdf>.

7. Сігітова Н. Чимало завдань, висунутих Земельним кодексом, ми заклали у свою регіональну програму ще раніше / Н. Сігітова // Землепорядний вісник. – 2013. – № 12. – С. 7–11.

8. Хартія “Города Европы на пути к устойчивому развитию” (Ольборгская хартія). Одобрена учасниками Европейской Конференции по устойчивому развитию больших и малых городов Европы, Ольборг, Дания, 27 мая 1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/ac_russian.pdf.

9. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 4. – 736 с.

Надійшла до редколегії 20.01.2014 р.

УДК 352.07

М. В. ГОНЧАРЕНКО

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності сталого розвитку. Доведено, що сталий розвиток території залежить від збалансування економічних, соціальних та екологічних факторів і спрямований на задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь людей. Визначено, що головною метою сталого розвитку території є забезпечення накопичення його ресурсних можливостей для проведення розширеного відтворення і підвищення рівня добробуту населення без шкоди довкіллю. Систематизовано принципи формування моделі сталого розвитку території.

Ключові слова: сталий розвиток, територія, сталий місцевий розвиток, економіка, соціальна сфера, екологія, задоволення потреб людей.

The paper summarizes theoretical approaches to defining the essence of sustainable development. We prove that sustainable development of a territory depends on the balance between economic, social, and environmental factors and is aimed at meeting the needs of the present and future generations. It has been determined that the main objective of sustainable development is to provide accumulation of resource potential for expanded reproduction and raising the living standards without environmental damage. The principles for forming a model of sustainable development of a territory are systematized.

Key words: sustainable development, territory, sustainable local development, economy, social sphere, ecology, needs of people.

В умовах посилення глобалізаційних викликів, серед яких варто відзначити глобальну економічну нестабільність, проблема досягнення сталого розвитку держави та її регіонів набуває особливої ваги. Суспільство має постійно оцінювати: які витрати забезпечують досягнення економічних результатів, наскільки вони є доцільними, яким чином це позначається на стані навколишнього середовища. Адже економічне зростання не є самоціллю, воно слугує підґрунтям для підвищення рівня та якості життя населення за умови збереження довкілля.

Концепція сталого розвитку базується на ідеї, що якість життя людей і стан суспільства знаходяться під впливом сукупності економічних, соціальних та екологічних факторів. Усвідомлення взаємозв'язку цих факторів дозволить приймати правильні рішення при розробці стратегії розвитку будь-якої країни, регіону, території.

В останні роки багато регіонів в Україні, формулюючи перспективи соціальної та економічної політики, визначають сталий регіональний розвиток як головну характеристику оптимального поєднання цілей, засобів і результатів їх діяльності. Найчастіше ці формулювання носять декларативний характер, але, як правило, мова йде про пошук реальних шляхів підвищення ефективності управління територією, що вимагає наукового обґрунтування та методологічної розробки орієнтирів державної політики, що реалізує сталий розвиток регіональної системи.

Ідеї, принципи, стратегії та механізми реалізації концепції сталого розвитку достатньо глибоко та послідовно вивчені та узагальнені в науковій літературі. Дослідженню процесів сталого розвитку присвячено наукові праці таких іноземних і вітчизняних учених, як В. Данилов-Данільян, Ф. Джовані, А. Єфремов, Г. Кларк, Л. Корнійчук, К. Снеддон, А. Філіпенко, Б. Хьюс, Л. Шостак та ін. Теоретико-методологічні аспекти забезпечення сталого розвитку територій є предметом досліджень А. Балашова, Н. Багрова, І. Вахович, А. Гапоненко, Ю. Куца, В. Мамонової, В. Трофимової та ін. Проте загальноприйнятого визначення такої складної наукової категорії, як "сталий розвиток" ще і досі не вироблено, бракує наукових розробок щодо визначення сутності та специфіки місцевого сталого розвитку.

Системне управління соціально-економічним розвитком має велике теоретичне і практичне значення, оскільки ефективне використання потенціалу країни та її окремих регіонів, вихід їх на траєкторію стійкого розвитку можливі лише на основі усвідомлених, цілеспрямованих, науково обґрунтованих дій з перетворення економічних і соціальних підсистем. З огляду на це, метою статті є обґрунтування сутності концепції сталого розвитку, уточнення поняття сталого розвитку територій, визначення його мети та систематизація принципів, що створить методологічну основу для подальшої розробки практичних механізмів забезпечення сталого місцевого розвитку.

Останнім часом термін “стійкість” або “сталість” широко використовується стосовно до категорії “розвиток” якого-небудь процесу, явища, об’єкта.

Уперше термін “сталий розвиток” (sustainable development) з’явився у “Всесвітній стратегії охорони природи” (World Strategy of Nature Conservation), розробленій Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів (International Union for the Conservation of Nature) і опублікованій у 1980 р. Під “сталим розвитком” розуміли таку модель руху вперед, при якій задоволення життєвих потреб людей нинішнього покоління не позбавляє такої можливості майбутні покоління [7, с. 77]. Це визначення в подальшому стало найбільш цитованим, але не єдиним. Розвиток підходів до обґрунтування поняття сталого розвитку відбувався шляхом виділення трьох його складових: економіки, соціальної сфери і довкілля, збалансування яких і забезпечить у результаті задоволення життєвих потреб людей нинішнього покоління без загрози можливості майбутніх поколінь задовольняти їх власні потреби.

На основі теоретичного аналізу концепцій екологізації та соціалізації економіки І. Вахович виділяє три основні підходи дослідження концепції сталого розвитку:

1) екологоцентричний – під час дослідження сталого розвитку увага акцентується переважно на екологічній складовій, що пов’язується з оптимізацією діяльності людини по відношенню до навколишнього середовища, пропагується збереження природних ресурсів, в тому числі за рахунок скорочення темпів економічного зростання. Недоліком даного підходу є неврахування наростаючих потреб людства, що унеможлиблює призупинення економічного зростання;

2) економікоцентричний – розглядаються можливості забезпечення потреб поколінь за допомогою економічного зростання, допускається взаємозаміна ресурсів, не враховуючи обмеженість та вичерпність природно-ресурсного потенціалу як перешкоду подальшому зростанню. Прогалинами такого підходу є пріоритетність економічних інтересів над соціальними та екологічними, що порушує гармонійне співіснування людини та навколишньої дійсності у стратегічній перспективі;

3) соціоцентричний – сталий розвиток можна розглядати як збалансований за соціальною та економічною складовими, тобто ставиться завдання оптимального управління сукупністю соціокультурного багатства, яким володіє цивілізація на

конкретному етапі всесвітньо-історичного розвитку на основі прискорення темпів економічного зростання задля всестороннього задоволення потреб людини. Недоліком такого підходу є опосередкованість ролі екологічної складової у забезпеченні потреб нинішнього та майбутнього поколінь [2, с. 11–12].

Н. Багров розуміє під сталим розвитком гармонізацію трьох структурних підсистем цивілізаційного світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища [1].

Відповідно до визначення В. Данилова-Данільяна, сталий розвиток – це такий суспільний розвиток, при якому не руйнується його природна основа, створювані умови життя не спричиняють деградації людини і соціально-деструктивні процеси не розвиваються до масштабів, які загрожують безпеці суспільства [5].

Отже, стратегічна концептуальна ідея сталого розвитку – це досягнення збалансованості соціально-економічного і екологічного розвитку та покращення якості життя населення й стану природного довкілля на основі його інформатизації та інтелектуалізації з одночасним забезпеченням його суспільної ефективності, спрямованої на структурно-технологічну перебудову всіх галузей господарства, зростання добробуту населення та економічне зростання, розбудову соціальної, ринкової, комунікаційно-інформаційної та екологічної інфраструктур території тощо [10, с. 17–18].

Стійкий (сталий) розвиток виражає достатньо просту ідею: досягнення гармонії між суспільством та природою, розв'язання протиріч, що існують у наш час (протиріччя між природою і суспільством, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між багатими і бідними, між уже сформованими потребами людей і розумними потребами, між теперішніми та майбутніми поколіннями тощо).

Таким чином, сталий розвиток має бути спрямований на вирішення трьох основних завдань, необхідних для поступу людського суспільства, а саме:

- поліпшення якості життя населення (та середовища його проживання);
- підвищення продуктивності суспільної праці;
- збереження та ренатуралізацію природи (природного довкілля) [10, с. 17–18].

Отже, взаємозв'язок і баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних та інноваційно-технологічних компонентів з метою максимізації добробуту людини без ускладнення можливостей для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби визначаються сучасними науковцями як “сталий розвиток”.

В. Трофимова вважає, що в умовах формування нового способу виробництва та глобальної інтеграції намагання обмежити глобальну за своєю природою концепцію сталого розвитку вузькими рамками регіону, підприємства, галузі та навіть окремо взятої національної економіки здається не виправданим [9]. Однак, на думку багатьох науковців, головним дослідницьким майданчиком для впровадження теорії сталого розвитку в практику життєдіяльності повинні стати саме регіони [1; 4; 7; 8; 10]. Однак, незважаючи на безліч вироблених

концептуальних підходів, у науці до теперішнього часу так і не склалося єдиного уявлення про те, що слід розуміти під “сталим розвитком регіону”.

Р. Шніпер вважає, що основними характеристиками сталого розвитку регіональної системи є надійність її економічної конструкції, адаптивність і еластичність регіонального відтворювального процесу, коли наявні природні варіації попиту і коли немає різких коливань соціально-економічних процесів [11].

В. Лексин і А. Швецов ознаками стійкості регіону називають тривалість збереження умов для відтворення потенціалу території (її соціальної, природно-ресурсної, екологічної, господарської та інших складових) в режимі збалансованості та соціальної орієнтації [6].

А. Гапоненко стійкість територіальних систем визначає як відносну незмінність основних параметрів територіальної соціально-економічної системи, її здатність зберігати їх в заданих межах за умови зовнішніх та внутрішніх впливів [3].

Стійкість може бути властива не тільки фіксованим станам регіональної системи, а й її змінам. В якості основних видів такої стійкості А. Гапоненко виділяє:

- стійкість розвитку, що характеризується систематичним приростом результату не нижче допустимого мінімуму і не вище об’єктивно детермінованого максимуму;

- перманентну стійкість, коли зміни, в тому числі позитивні, проявляються лише епізодично і нетривало;

- гіперстійкість, тобто стан, коли регіони до розвитку малосприйнятливі, не здатні адаптуватися до змін, у тому числі і до необхідних позитивних [3].

Слід зазначити, що залежно від траєкторії розвитку при певному впливі зовнішнього і внутрішнього середовища, спрямованості і діапазоні змін економічної системи регіональна стійкість може мати такі форми:

- нестійкий розвиток, який обумовлений наявністю постійно повторюваних відхилень від заданої траєкторії з амплітудою варіювання значень соціально-економічних показників функціонування регіону поза зоною стійкості;

- абсолютно стійкий розвиток, який досягається за відсутності будь-яких відхилень від заданої траєкторії;

- потенційно стійкий – безпосередньо пов’язаний з економічним розвитком регіону, розвитком сільського господарства, що впливає на міру здатності регіону протистояти впливу негативних внутрішніх і зовнішніх факторів;

- нормативно сталий розвиток – являє собою задану характеристику економічного розвитку регіону, яка прогнозується при розробці регіональної стратегії розвитку;

- фактичний розвиток – той, що досягнуто в минулому періоді під впливом реальних факторів на сформованому рівні використання наявного економічного потенціалу регіону;

- реально сталий розвиток – це рівень регіонального розвитку, що забезпечує накопичення ресурсної бази для подальшого розширеного відтворення і зміцнення позицій у міжрегіональній конкуренції [3].

Сталий розвиток території може бути забезпечено за рахунок:

– гармонійного поєднання економічного, соціального та екологічного розвитку;

– координації зусиль всієї спільноти для досягнення сталого розвитку;

– провідної ролі держави у забезпеченні сталого розвитку.

У зв'язку з цим, факторами, що визначають стійкість розвитку території, є:

– безперервність відтворювального процесу в регіоні;

– наявність і можливості нарощення ресурсної бази регіонального виробництва;

– довгострокове економічне зростання регіонального виробництва;

– високий рівень життя населення;

– конкурентоспроможність регіональної економіки;

– система підтримки регіонального розвитку з боку держави.

Отже, стійкість розвитку регіону можна визначити як динамічний процес, спрямований на стабільне накопичення і збільшення потенціалу регіонального розвитку за рахунок ефективного управління виробничими, фінансовими, соціальними, природоресурсними, трудовими, управлінськими ресурсами території з урахуванням ризику і невизначеності. Тому регіональний розвиток може вважатися стійким, якщо, по-перше, забезпечується бажаний рівень виробництва, що задовольняє соціальні та господарські потреби населення і господарюючих суб'єктів; по-друге, реалізується принцип вирівнювання соціально-економічних показників життєдіяльності регіону в зіставленні зі середнім по країні рівнем; по-третє, забезпечується збереження і накопичення економічного потенціалу території; по-четверте, підвищується рівень конкурентоспроможності території; по-п'яте, підтримується належний рівень природного довкілля.

Головною метою сталого розвитку території є забезпечення накопичення його ресурсних можливостей для проведення розширеного відтворення і підвищення рівня добробуту населення. Реалізація поставленої мети здійснюється за рахунок:

– підвищення ефективності управління власною ресурсною базою;

– збереження якісних параметрів функціонування економічної системи регіону;

– формування здатності економічної системи регіону протистояти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх факторів;

– забезпечення соціальної справедливості та довготривалого зростання добробуту населення регіону;

– зниження рівня ризикованості в регіональному розвитку і формування запасу фінансової міцності економічної системи регіону.

Реалізація поставленої мети визначає об'єктивну необхідність виділення основних методологічних принципів дослідження категорії “сталого розвитку регіону”. Їх можна об'єднати в дві групи: загальні та спеціальні.

До групи загальних принципів слід віднести фундаментальні загальноекономічні принципи, що включають:

- принцип узгодженості інтересів регіону та держави при реалізації регіональної стратегії економічного розвитку;
- принцип системності, що характеризує регіон як систему, що саморозвивається;
- принцип єдності процесу сталого розвитку регіону та реформування економіки країни в цілому;
- принцип цілеспрямованості регіонального розвитку, який забезпечує його стійкість.

Спеціальні принципи відображають специфіку регіонального розвитку:

- принцип дефіцитності ресурсів, пов'язаний з необхідністю врахування обмеженості ресурсної бази регіону;
- принцип фінансової стабільності та незалежності, пов'язаний з необхідністю виробництва власної ресурсної бази для фінансування регіональних зобов'язань;
- принцип пріоритетності, який безпосередньо пов'язаний з попереднім принципом і відображає необхідність вибудовування напрямів реалізації регіональної стратегії з урахуванням першочерговості вирішення регіональних завдань та обмеженості ресурсної бази;
- принцип соціальної справедливості, який передбачає необхідність обліку у сталому розвитку регіону фактору зростання добробуту його населення;
- принцип технологічності та інноваційності регіонального розвитку, що передбачає розробку і моделювання технологій сталого розвитку, що забезпечують регіону довготривалу конкурентоспроможність;
- принцип обов'язкового обліку факторів ризику та невизначеності у регіональному розвитку.

На наш погляд, модель сталого розвитку території повинна базуватися на таких принципах:

- комплексності, тобто необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження;
- системності, тобто обліку внутрішніх взаємозалежностей і зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента системи більш високого рівня;
- пріоритетності вирішення завдань і здійснення заходів, спрямованих на збереження і поліпшення умов життєдіяльності населення, підтримки нормальних умов його існування;
- прийнятності ризику, тобто виявлення та реалізації доступних заходів, спрямованих на захист економіки регіону і недопущення подолання порогових ситуацій;
- обліку накопиченого досвіду розгляду завдань розвитку окремих територій в рамках завдань в цілому, при цьому за основу приймаються проблеми, елементи структури, пріоритети, напрями і шляхи стосовно до рівня держави.

Стійкість як специфічна якість економічної системи регіону досягається в результаті подолання дії різних факторів, вона не є характеристикою системи на тривалий період часу. Процес сталого розвитку можна представити як послідовність циклів еволюційної зміни станів системи всередині циклу із стрибкоподібним переходом станів в кінці циклу на новий якісний рівень, який означає новий етап розвитку. Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що стійкість і сталий розвиток є керованими і існують об'єктивні і суб'єктивні механізми, алгоритми і технології, що дозволяють регулювати дані процеси.

Розроблена і прийнята в світовому масштабі концепція сталого розвитку передбачає забезпечення збалансованого вирішення соціально-економічних завдань і проблем збереження сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь людей. Головною метою сталого розвитку території є забезпечення накопичення його ресурсних можливостей для проведення розширеного відтворення і підвищення рівня добробуту населення. Концепція сталого розвитку стосовно до розвитку території висуває наступні вимоги:

- забезпечити економічний підйом регіону;
- забезпечити самофінансування економічної діяльності регіону;
- підвищити добробут основної частини населення;
- зберегти природне довкілля.

Однак для реалізації моделі сталого розвитку території, підготовки та обґрунтування стратегічних рішень недостатньо традиційних методів. Велика частина існуючих у світі проектів, що належать до сфери реалізації сталого розвитку, є за своєю суттю теоретичними, а недолік конкретних заходів у даній сфері пояснюється відсутністю інструментарію оцінки стійкості розвитку та визначення його умов. Тому досягнення стійкості територіального розвитку буде можливо тільки за наявності певних показників, на основі яких мають вироблятися напрями державного регулювання даного процесу, що повинно стати напрямком подальших досліджень у цій сфері.

Література:

1. *Багров Н. В.* Региональная политика устойчивого развития / Н. В. Багров. – К. : Либідь, 2002. – 256 с.
2. *Вахович І. М.* Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку : автореф. дис. ... д.е.н. : спец. 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка” / І. М. Вахович. – Одеса, 2008. – 35 с.
3. *Гапоненко А. Л.* Развитие региона: цели, закономерности, метода управления / А. Л. Гапоненко, В. Г. Полянский. – М., 1999. – С. 15–16.
4. *Гордеев О. К.* Забезпечення сталого місцевого розвитку: підходи, принципи, складові [Електронний ресурс] / О. К. Гордеев. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua>.

5. Данилов-Данильян В. И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ) / В. И. Данилов-Данильян // Экономика и математические методы. – 2003. – Т. 39. – № 2. – С. 123–135.

6. Лексин В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : УРСС, 2003. – 368 с.

7. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 року : монографія. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2010. – 512 с.

8. Сталый розвиток територіальної громади: управлінський аспект : монографія / Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, О. К. Чаплигін та ін. ; за заг. ред. Ю. О. Куца, В. В. Мамонової. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. – 236 с.

9. Трофимова В. В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку [Електронний ресурс] / В. В. Трофимова. – Режим доступу : www.educrimea.com/TrofymovaUnvesticii2.

10. Участь громадськості у забезпеченні сталого розвитку територіальної громади : [наук.-метод. розробка] / [кол. авт. : А. Й. Серант, П. І. Шевчук, В. І. Карпук та ін.] ; за заг. ред. П. І. Шевчука, А. Й. Серанта. – К. : НАДУ, 2009. – 72 с.

11. Шнипер Р. И. Регион. Диагностика и прогнозирование / Р. И. Шнипер. – Новосибирск, 1996. – 135 с.

Надійшла до редколегії 10.02.2014 р.

УДК 351: 7. 097

Г. В. ДАУДОВА

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Розглянуто сучасний стан та існуючі проблеми реалізації державної інформаційної політики, висвітлено впровадження інформаційно-комунікаційних технологій Харківської міської ради для налагодження взаємозв'язку з мешканцями міста. Запропоновано напрями правового регулювання подальшого розвитку інформаційного суспільства на місцевому рівні.

Ключові слова: державна інформаційна політика, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, органи місцевого самоврядування, інформаційні послуги.

The current state and existing problems of implementation of the state information policy were considered, the implementation of ICT in Kharkiv City Council to build relationships with residents was highlighted. Directions of legal regulation of further development of the information society at the local level were suggested.

Key words: state information policy, information society, information and communication technologies, local governments, information services.